

# ЖУРНАЛІСТИКА БЕЗ КОРИННЯ: ЧИ СТАНУТЬ «ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ЖУРНАЛІСТИКИ» ЖЕРТВОЮ ОСВІТНЬОЇ «ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ»?

**Ірина ЄВДОКИМЕНКО**

кандидат наук із соціальних комунікацій,  
доцент кафедри друкованих медіа та історії журналістики,  
Навчально-науковий інститут журналістики,  
Київський національний університет імені Тараса Шевченка  
<https://orcid.org/0000-0002-3330-5922>

[irina.evdokymenko@knu.ua](mailto:irina.evdokymenko@knu.ua)

**Тетяна ПРИСТУПЕНКО**

кандидат історичних наук,  
професор кафедри друкованих медіа та історії журналістики,  
Навчально-науковий інститут журналістики,  
Київський національний університет імені Тараса Шевченка  
<https://orcid.org/0000-0001-9546-8228>

[prystupenko@knu.ua](mailto:prystupenko@knu.ua)

У статті проаналізовано тенденції маргіналізації фундаментальних дисциплін «Історія журналістики» та «Теорія журналістики» в освітніх програмах ННІЖ КНУ імені Тараса Шевченка в контексті діджиталізації. Виявлено, що скорочення історико-теоретичного компоненту призводить до втрати гуманітарного підґрунтя журналістської освіти. Обґрунтовано необхідність збереження та модернізації цих дисциплін через оновлені методики викладання: гейміфікацію, інтерактивні формати та цифрові інструменти. Поєднання інноваційних технологій із глибоким осмисленням історії та цінностей професії забезпечує підготовку журналістів, здатних мислити критично й діяти етично.

**Ключові слова:** журналістська освіта, діджиталізація, історія журналістики, теорія журналістики, фундаментальні дисципліни, гуманітарна складова, професійна ідентичність, гейміфікація.

**Постановка проблеми.** Сучасна журналістська освіта в Україні перебуває на етапі глибоких трансформацій, спричинених діджиталізацією суспільства, розвитком нових медіа, алгоритмізацією комунікації та зростанням ролі штучного інтелекту. Університетські навчальні плани активно оновлюються для відповідності вимогам часу: з'являються дисципліни з мультимедійного сторітелінгу, SMM, фактчекінгу, медіаменеджменту, дата-журналістики, роботи з цифровими платформами та нейромережами.

Ці зміни природні, адже ринок праці вимагає нових компетентностей. Однак вони водночас породжують небезпечну тенденцію – поступове витіснення гуманітарної та теоретичної складової журналістської освіти. У багатьох закладах вищої освіти спостерігається звуження або повне зникнення базових дисциплін, таких як «Історія журналістики» та «Теорія журналістики», які часто інтегруються у більші міждисциплінарні курси або залишаються лише у вигляді коротких модулів.

Замість глибокого світоглядного й етичного осмислення професії акцент робиться на технічних аспектах: виробництві контенту, роботі з платформами, аналітиці охоплень і залучень. Така «практикоцентрична» переорієнтація

навчання загрожує появою покоління «журналістів без коріння» – фахівців, які досконало володіють цифровими інструментами, але не усвідомлюють сутності своєї професії, її історичних витоків, етичних принципів і суспільної місії.

Отже, у процесі діджиталізації журналістської освіти окреслюється глибинна суперечність між технологічною ефективністю та гуманітарною змістовністю. З одного боку, суспільство очікує від журналістів оперативності, універсальності й цифрової грамотності; з іншого – вимагає збереження етичної, аналітичної та критичної складової професії. Якщо освітній процес орієнтується виключно на перший аспект, журналістика ризикує втратити свою сутність як інтелектуальну та моральну діяльність.

**Короткий аналіз досліджень проблеми.** Проблема трансформації журналістської освіти в умовах цифрової доби вже тривалий час перебуває в центрі уваги українських дослідників, медіаекспертів та освітян. Упродовж останніх десятиліть провідні журналістикознавці – В. Різун, С. Квіт, М. Житарюк – здійснили вагомий внесок у теоретичне осмислення структури, змісту та функцій журналістської освіти. Їхні праці заклали підвалини сучасних дискусій про баланс між теорією й практикою, необхідність оновлення компетентностей та роль етичного виміру у підготовці журналістів [4; 5; 11-13; 15-18].

Проблематика журналістської освіти активно обговорюється й на наукових форумах. Так, Всеукраїнська конференція «Журналістська освіта в Україні: світові професійні стандарти» (Суми, 2019) зосередилася на питаннях модернізації освітніх програм. Міжнародна конференція «Журналістика майбутнього: виклики, тенденції, перспективи розвитку» (Львів, 2022) наголосила на важливості інтеграції цифрових технологій без втрати гуманітарного змісту.

Проект DESTIN Erasmus+KA2 сприяв гармонізації українських програм із європейськими стандартами, а в рамках Journalism Teachers' Academy (2023), реалізованої ГО «Український інститут медіа та комунікації» за підтримки DW Akademie, особливу увагу приділено питанням академічної глибини та міждисциплінарності.

Паралельно публіцистичний дискурс – через виступи та публікації С. Рахманіна, А. Куликова, О. Дроздова, Д. Дуцик, В. Портникова – порушує питання якості журналістської підготовки, етичних стандартів і адаптації освіти до реалій цифрової доби. Спеціалізовані платформи «Детектор Медіа» та «МедіаКритика» системно публікують аналітику з цих тем.

Утім, попри значний масив досліджень, питання зникнення фундаментальних дисциплін – «Історії журналістики» та «Теорії журналістики» – як окремого об'єкта наукового аналізу практично не розглядалося. Раніше науковці застерігали від надмірного теоретизування, нині ж спостерігається зворотна крайність – повна маргіналізація теоретичних дисциплін.

Процес маргіналізації має комплексний характер і зумовлений низкою чинників:

- ринковою логікою освіти, що орієнтується на короткострокові практичні результати;

- технологічним тиском, який формує запит на «медіаремісників», а не аналітиків;
- кадровим дефіцитом, зокрема викладачів, здатних адаптувати гуманітарні дисципліни до цифрової реальності;
- академічною автономією ЗВО, яка сприяє фрагментації програм і втраті єдиних методологічних стандартів.

Таким чином, у межах наукового та професійного дискурсу бракує системного осмислення феномену ерозії гуманітарного ядра журналістської освіти. Ця лакуна визначає актуальність нашої розвідки, спрямованої на виявлення наслідків цієї тенденції та пошук шляхів її подолання.

**Метою дослідження є** аналіз стану фундаментальних дисциплін «Історія журналістики» та «Теорія журналістики» в освітніх програмах з «Журналістики», виявлення тенденцій їхньої маргіналізації та обґрунтування шляхів збереження й модернізації цих дисциплін у контексті цифровізації освіти.

**Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів.** Трансформація журналістської освіти в умовах цифрової доби є закономірною реакцією на глобальні зміни в медіаіндустрії. Університети змушені адаптуватися до нових вимог ринку праці, де успішний журналіст має не лише писати тексти, а й знімати відео, монтувати подкасти, володіти навичками SMM, сторітелінгу, фактчекінгу та роботи з даними.

Водночас аналіз навчальних планів за спеціальністю С7 «Журналістика» показує, що поряд із розширенням блоку цифрових дисциплін відбувається помітне звуження історико-теоретичного складника. Зокрема, дисципліни «Історія журналістики» та «Теорія журналістики» отримують менше годин або інтегруються в інші курси, втрачаючи самостійність і методологічну глибину. Переходячи до деталей, розглянемо головні тенденції, освітні наслідки та можливі шляхи гармонізації традиційної та цифрової підготовки.

### **1. Тенденції маргіналізації фундаментальних дисциплін**

У навчальному процесі за спеціальністю С7 «Журналістика» простежується прагнення оптимізувати програми, надаючи перевагу прикладним і технологічним предметам. Це пояснюється прагненням відповідати вимогам часу, забезпечити практичну підготовку та сформувати конкурентоспроможних фахівців у цифровому медіасередовищі. Водночас така орієнтація супроводжується зменшенням ролі історико-теоретичних дисциплін, що формують професійний світогляд, критичне мислення та культурну пам'ять журналістики.

Історико-теоретичні курси забезпечують:

- Розуміння еволюції медіа, журналістських традицій і суспільної ролі професії, що дозволяє студентам не лише відтворювати факти, а й усвідомлювати історичний контекст сучасних медіапроцесів.
- Формування критичного мислення, здатності оцінювати інформацію не лише технічно, а й етично, аналізувати джерела, перевіряти факти та визначати суспільну цінність контенту.
- Виховання відповідальності за слово та усвідомлення впливу медіа на суспільство, що є ключовим компонентом професійної етики журналіста.

Скорочення цих дисциплін або їхнє «розчинення» в міждисциплінарних курсах створює ризик появи журналістів, які володіють цифровими інструментами та технічними навичками, але не мають глибокого розуміння сутності професії, її історичних основ та культурного значення. Така ситуація може призвести до формування «технічного» журналіста – майстра контенту, але без інтелектуальної основи, здатного до аналітичного мислення, критичного оцінювання інформації та усвідомленого впливу на суспільство.

Додатково, маргіналізація фундаментальних дисциплін може призвести до втрати традиційних підходів до журналістики як суспільно значущої професії, де цінуються етика, аналіз історичних подій та розуміння ролі медіа у формуванні громадської думки. В умовах стрімкої цифровізації та швидкого виробництва контенту, це особливо небезпечно: сучасні журналісти ризикують стати «операторами інформаційного потоку», а не мислячими професіоналами, здатними критично оцінювати інформацію та впливати на суспільство відповідально.

## **2. Освітні наслідки дегуманізації**

Втрата системного вивчення історії та теорії журналістики призводить до серйозних освітніх і професійних наслідків, які відчуються як у навчальному процесі, так і в майбутній професійній діяльності журналістів. Зокрема, це проявляється у таких аспектах:

- **Зменшення аналітичної здатності майбутніх журналістів.** Без ґрунтового розуміння історії медіа та теоретичних основ журналістики студенти не здатні системно оцінювати інформаційні потоки, аналізувати причини та наслідки подій, відокремлювати важливе від другорядного. Такий дефіцит знань ускладнює формування цілісного погляду на професію та зменшує здатність до критичної оцінки сучасних медіапрактик.

- **Послаблення професійної ідентичності.** Історико-теоретична підготовка допомагає студентам усвідомити своє місце у журналістській спільноті, зрозуміти стандарти та традиції професії, її суспільну роль. Втрата цих знань призводить до формування фахівців, які не мають чіткої ідентичності журналіста як носія етики, критичного мислення та відповідальності за слово.

- **Зниження етичної свідомості.** Теоретичні курси забезпечують основу для розуміння етичних принципів професії та моральних дилем, з якими журналіст стикається у практичній діяльності. Без них журналісти ризикують робити інформаційні вибори без належного осмислення суспільних наслідків, що може підривати довіру до медіа та сприяти поширенню дезінформації.

Журналіст без історико-теоретичного фундаменту стає «оператором інформаційного потоку», здатним швидко створювати та розповсюджувати контент, але не аналізувати його, не оцінювати вплив на суспільство та не виконувати роль інтелектуального посередника між подією і аудиторією. В умовах цифровізації та прискореного виробництва контенту це створює ризик дегуманізації професії: журналістика втрачає суспільну функцію критичного осмислення, стає технічним ремеслом, орієнтованим лише на ефективність та швидкість.

Більш того, освітні наслідки дегуманізації проявляються і у формуванні навчальної культури: студенти перестають цікавитися історичними та

теоретичними аспектами професії, що ще більше посилює розрив між практичною підготовкою та глибинним розумінням сутності журналістики. Це створює замкнене коло, де майбутні журналісти все менше цінують фундаментальні знання, а освіта дедалі більше орієнтується на швидкі практичні навички без етичної і аналітичної основи.

### **3. Необхідність збереження та розширення фундаментальних дисциплін**

Сучасна журналістська освіта не може обмежуватися лише опануванням цифрових інструментів і практичних навичок. Фундаментальні дисципліни, такі як «Історія журналістики» та «Теорія журналістики», виконують ключову роль у формуванні професійної ідентичності, критичного мислення та етичної свідомості студентів. Їхнє скорочення або інтеграція в міждисциплінарні курси, хоча й відповідає прагненню до оптимізації навчальних планів, призводить до ряду негативних наслідків:

**Втрачена методологічна сталість.** Фундаментальні дисципліни дають студентам системне розуміння принципів журналістики, що дозволяє орієнтуватися у швидко змінюваних медіа-середовищах. Втрата цих курсів робить освіту фрагментарною, а випускників – менш готовими до комплексного аналізу медіапроцесів.

**Ослаблення ціннісної та етичної опори професії.** Історико-теоретичні знання формують у журналістів уявлення про соціальну відповідальність, важливість об'єктивності та роль медіа у розвитку суспільства. Без цього вони ризикують приймати професійні рішення, керуючись лише прагматизмом або вимогами швидкості, що підриває довіру аудиторії.

**Зменшення інтелектуальної глибини професійного мислення.** Фундаментальні курси стимулюють аналітичне мислення, вміння ставити запитання, бачити причинно-наслідкові зв'язки та розуміти контекст подій. Їхнє скорочення створює ризик появи журналістів, які технічно підготовлені, але не здатні критично оцінювати інформаційні потоки та ухвалювати осмислені редакційні рішення.

Для запобігання дегуманізації професії важливо, щоб фундаментальні дисципліни не лише зберігалися, а й розширювалися у годинах, зберігаючи статус обов'язкових складників підготовки. Зокрема, це може включати:

- **Поглиблене вивчення історії журналістики** у контексті глобальних медіатрендів і національної традиції, що дозволяє студентам усвідомити розвиток професії в часовій перспективі.

- **Розширення теоретичних курсів** з акцентом на критичні концепції медіа, етичні моделі та суспільну функцію журналістики.

- **Інтеграцію наукових досліджень і практичних кейсів**, що дає змогу поєднати історико-теоретичні знання з сучасними практиками й технологіями.

- **Впровадження сучасних форм подання знань**, таких як гейміфікація, інтерактивні онлайн-курси, подкасти, цифрові архіви, дослідницькі мультимедійні проекти та візуальні карти розвитку журналістики. Це робить гуманітарні дисципліни привабливими для студентів і демонструє нерозривність традицій та технологій, формуючи журналістів, здатних поєднувати глибокий аналіз із сучасними практичними навичками.

Таким чином, збереження та розширення фундаментальних дисциплін є не лише освітньою потребою, а й соціальною відповідальністю: формуючи журналістів із глибоким розумінням професії, освіта забезпечує не лише їхню конкурентоспроможність, а й стійкість журналістики як суспільного інституту у цифрову добу.

#### **4. Осучаснення форм викладання**

Реформування журналістської освіти має відбуватися через оновлення форм подання історико-теоретичних курсів, що поєднує традиційні методи навчання з цифровими технологіями, стимулює активну участь студентів і розвиває критичне мислення. Це дозволяє не лише ефективно передавати знання про історію та теорію журналістики, а й формувати практичні навички роботи з сучасними медіа.

Серед інноваційних підходів можна виділити:

- **Гейміфікація:** навчальні симуляції, рольові ігри та кейси. Наприклад, студентів можна поділити на редакції газет різних історичних періодів і завданням буде створити випуск, що відображає політичні та культурні реалії епохи. Це дозволяє відчувати професійну відповідальність журналіста, розвивати аналітичне мислення та етичну оцінку подій.

- **Інтерактивні онлайн-курси, подкасти, цифрові архіви:** студенти можуть створювати власні подкасти про історію медіа, працювати з цифровими архівами газет і журналів, порівнювати їхні редакційні стандарти та способи подання інформації. Це сприяє самостійному дослідженню та глибшому розумінню професійної еволюції.

- **Дослідницькі мультимедійні проєкти:** поєднання історико-теоретичного аналізу з сучасними форматами сторітелінгу. Наприклад, студенти можуть створювати інтерактивну хроніку розвитку журналістики в Україні, де текст, відео та інфографіка поєднані в єдину мультимедійну презентацію. Це формує навички синтезу інформації, критичної оцінки джерел і візуальної комунікації.

- **Візуальні карти розвитку журналістики та цифрова аналітика:** інтерактивні карти та графіки можуть відображати, як змінювалася журналістська практика в різні історичні періоди. Наприклад, створення цифрової карти «медіа-ландшафту» Києва ХХ століття, де позначені основні редакції, ключові події та видатні журналісти, допомагає студентам візуалізувати причинно-наслідкові зв'язки та історичний контекст.

До цих підходів можна впровадити:

- **Проект «Журналістські традиції в сучасних медіа»:** студент порівнює принципи роботи редакцій минулого та сучасних онлайн-медіа, створюючи аналітичний блог із мультимедійними матеріалами.

- **Кейс «Історична перевірка фактів»:** студент отримує архівну статтю та сучасний медіа-текст на аналогічну тему і аналізує, як змінилася подача інформації, стилістика та етичні стандарти.

- **Міні-проєкти із цифрових архівів:** складання хроніки журналістських розслідувань минулого століття із застосуванням інтерактивних платформ (Timeline JS, StoryMap), що розвиває аналітичні та технічні навички одночасно.

Такі методи роблять гуманітарні дисципліни більш привабливими та сучасними, інтегрують класичну теорію з практичними цифровими компетенціями, а студенти отримують всебічну підготовку – від глибокого розуміння історії професії до уміння працювати в умовах сучасного медіапростору.

Отже, результати аналізу навчальних планів ННІЖ КНУ свідчать: пріоритизація прикладних дисциплін не повинна означати відмову від історико-теоретичних. Осучаснення освіти можливе лише через гармонійне поєднання цифрових інновацій із збереженням гуманітарного ядра.

Журналістика майбутнього потребує не лише фахівців із контент-майстерністю, а й інтелектуалів, які розуміють глибину слова, історію професії та її суспільну відповідальність. Модернізація дисциплін «Історія журналістики» та «Теорія журналістики» має відбуватися шляхом підвищення їхнього статусу, розширення навчального часу та оновлення методик викладання.

**Висновки.** Дослідження засвідчило, що процес діджиталізації журналістської освіти, попри свої переваги, супроводжується ризиком звуження гуманітарної складової професійної підготовки.

Аналіз навчальних планів ННІЖ КНУ показав тенденцію до зменшення годин за дисциплінами «Історія журналістики» та «Теорія журналістики», що відображає ширшу проблему – маргіналізацію фундаментальних курсів на користь прикладних і технологічних.

Історико-теоретичні дисципліни формують журналіста як мислячого професіонала, носія етичної культури, критичного мислення та історичної пам'яті професії. Їхнє зникнення призводить до дегуманізації журналістики, перетворення її на технічне ремесло, відірване від культурних і суспільних смислів.

Рішення полягає у гармонійному поєднанні гуманітарного та цифрового підходів через:

- методи гейміфікації;
- мультимедійні формати;
- інтерактивні платформи, кейси та цифрові архіви.

Модернізація журналістської освіти має ґрунтуватися на оновленні, розширенні та осмисленні фундаментальних дисциплін, що забезпечує формування журналістів, здатних діяти етично, критично мислити та зберігати суспільну довіру у цифрову добу.

### Список використаної літератури

1. Бізюк Д. Журналістська освіта в Україні: між вчорашнім досвідом і завтрашніми викликами. *Медіакритика*: веб-сайт. 26.05.2025. URL: <http://mediakrytyka.lnu.edu.ua/ohlyady-analityka/zhurnalistska-osvita-v-ukrayini-mizh-vchorashnim-dosvidom-i-zavtrashnim-vyklykamy.html> (дата звернення 10.10.2025).
2. Габор Н. Журналістська освіта епохи web.3.0: дослідження, новітні навички, спроби перезавантаження. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2018. Вип. 43. С. 273–279.

3. Деркач Л.М. Стан і перспективи розвитку української журналістської освіти. *Молодий вчений*. 2016. № 7 (34). С. 329–334.
4. Житарюк М. Особливості журналістської освіти в контексті вищої освіти в Україні.  
URL: <http://www.uapp.org/industry/analytics/debate/article109.html?template=23>  
(дата звернення 10.10.2025)
5. Житарюк М. Особливості підготовки журналістів у контексті вищої освіти в Україні. Кілька штрихів у баченні проблеми. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2006. Вип. 28. С. 148–151.
6. Журналістика майбутнього: виклики, тенденції, перспективи розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 18–19 жовт. 2022 р.). Львів : Простір-М, 2022. 312 с.
7. Журналістська освіта в Україні: чи працює система? *Детектор media*. 2018.  
URL: <https://detector.media/community/article/142347/2018-11-06-zhurnalistska-osvita-v-ukraini-chi-pratsyue-sistema/>  
(дата звернення 10.10.2025).
8. Журналістська освіта в Україні: чи працює система? *Освіта.UA*. 2018. URL: <https://osvita.ua/vnz/62395>. (дата звернення 10.10.2025).
9. Журналістська освіта в умовах інформаційного суспільства. *Ученые записки Таврического национального университета*. 2008. № 1. С. 315. URL: [http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc\\_gum/UZTNU\\_filol/uch\\_21\\_1fn/demchenkovd.pdf](http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/UZTNU_filol/uch_21_1fn/demchenkovd.pdf). (дата звернення 10.10.2025).
10. Журналіст-універсал чи вузькоспеціалізований фахівець – хто потрібен роботодавцям? *Mediasapiens*. 2011. С. 1. URL: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/2668> (дата звернення 10.10.2025).
11. Квіт С. М. Проблеми журналістської освіти в сучасній Україні. *Maricteriум*. Вип. 22. Журналістика / упоряд. Квіт С. М. 2006. С. 4–8. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/05241d88-00a1-48f3-956e-6eb1629fb4d5/content> (дата звернення: 10.10.2025)
12. Квіт С. Журналістська освіта на могилянському тлі. *Покликання університету* : зб. наук. пр. / відп. ред. О. Гомілко. Київ, 2005. С. 234–240.
13. Квіт С. Медіа можуть махнути рукою на університетську журналістську освіту. *Mediasapiens*. 2013. URL: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/15160> (дата звернення 10.10.2025).
14. Куликов А. DESTIN: найбільший європейський проект перебудови журналістської освіти вже в Україні. *Громадське радіо*. 2019. URL: <https://hromadske.radio/publications/destin-naybilshyy-yevropeyskyy-proektperebudovy-zhurnalistskoyi-osvity-v-ukrayini> (дата звернення 10.10.2025).
15. Різун В. Ще раз про журналістську освіту і не лише про неї. *Медіакритика*. 2005. № 10. С. 29.
16. Різун В. В. Проблеми і перспективи розвитку журналістської освіти в Україні початку ХХІ століття. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2004. Т. 16. С. 6–13.
17. Різун В. В. Журналістська освіта та наука в контексті нових змін в освітній і науковій галузях. *Українська журналістика: умови функціонування та*

- перспективи розвитку* : зб. наук. пр. / МОН України. Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. 2007. С. 61–65.
18. Різун В. В. Ідея журналістської освіти в контексті дискурсу про університет. *Університети Володимира Різуна: слово на пошану з нагоди 60-річчя та праці ювіляра* / упоряд.: Ю. В. Бондар, В. М. Корнєєв. Одеса : Астропринт. 2017. С. 308–323.
19. Цілі та завдання проекту. *DESTIN*. URL: <http://www.destinproject.info/language/uk/#goals-and-objectives>. (дата звернення 10.10.2025).